

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ; ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.942+327

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.6/23>**Августюк М.М.**

Національний університет «Острозька академія»

ПСИХОЛОГІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: КОРОТКИЙ НАРИС ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

У статті проаналізовані науково-психологічні підходи до характеристики основних аспектів взаємозв'язку між психологією та міжнародними відносинами. Зокрема, ми виокремили ключові постулати тлумачення політичної психології, проаналізували основні зв'язки між психологією та міжнародними відносинами із акцентуацією на їхній амбівалентності, здійснили аналіз ролі емоцій у соціально-політичному середовищі. Відповідно до численних наукових досліджень у галузі міжнародних відносин, наразі вивчають, як емоції можуть формувати політичне сприймання поведінки, а також намагання міжнародних акторів маніпулювати, використовувати та/або розгортати емоції та емоційні прояви для політичних цілей; децю менш уваги зосереджено на особливостях впливу політичної боротьби на спосіб породження емоцій та їхнє значення.

Необхідність дослідження теоретичних та методологічних підходів до вивчення основних аспектів взаємозв'язку між психологією та міжнародними відносинами зумовлена впливом неоднозначності цього зв'язку в психологічній та політичній науках. Відповідно до цього, важливим є врахування актуальності та адекватності ролі психології у застосунку до вивчення сфери міжнародних відносин. Незважаючи на контрверсійність підходів та напрямків вивчення, політична психологія має сприятливий вплив на дослідження важливих процесів у міжнародних відносинах (прийняття рішень, кризи, конфлікти і тероризм). Важливого значення набуває вивчення особистості лідерів, а також дослідження ролі емоцій та мотивів у міжнародних відносинах. Психологічні принципи можуть допомогти дипломатам зрозуміти емоції, упередження та мотивацію політичних лідерів під час переговорів. Психологічне розуміння також можна застосовувати до боротьби з тероризмом для аналізу того, як діє терористична організація, її мотиви, способи радикалізації терористів, а також те, яким чином вони можуть стати дерадикалізованими.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо, зокрема, у вивченні особливостей концептуалізації емоцій як форм дії, що можуть спричинити політичні зміни на міжнародній арені.

Ключові слова: політична психологія; міжнародні відносини; емоції; масова психологія; психологічні процеси.

Постановка проблеми. Психологія завжди була одним із ключових понять у міжнародних відносинах через усі її складові, серед яких можна виділити, зокрема, військові стратегії, дипломатичні відносини, геоекономічні суперечки [1]. Теорії політичної психології можуть бути застосовані в багатьох контекстах, як-от керівні ролі, прийняття внутрішніх і зовнішніх рішень, війна та геноцид, расистська поведінка, ставлення до голосування та мотивація, роль засобів масової інформації, націоналізм та політичний екстремізм [2].

Традиційно політичні психологи у сфері міжнародних відносин зазнавали значного впливу когнітивної революції із першочерговістю аналізу особливостей обробки інформації. Значна частина психологічної роботи у міжнародних відносинах була заснована на вивченні когнітивних обмежень, які погіршують прийняття рішень, що найбільше проявляється у дослідженнях евристик та упереджень [6]. Однак протягом останніх двох десятиріч років простежуємо зростання інтересу до психологічної роботи саме у сфері міжнародних відносин. Причинами можуть бути такі: події

на світовій арені, що поставили перед науковцями міжнародних відносин низку головоломок, на які політичні психологи прагнули звернути увагу; зростання підходів на мікрорівні в міжнародних відносинах та політології; зміни у розумінні зв'язку між психологією та раціональністю [6]. Вплив психології на міжнародні відносини є беззаперечним: галузь стала менш сектантською і більш теоретично плюралістичною [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз психологічних та політичних наукових джерел з проблеми вивчення особливостей взаємозв'язку між психологією та міжнародними відносинами дозволяє констатувати різноаспектну зацікавленість дослідників до вирішення цього питання. Зокрема, наразі в рамках наукового дискурсу активно досліджують психологію як ключовий чинник міжнародних відносин (Р. Бертоліно (R. Bertolino), Дж. Кертцер (J. Kertzer), Д. Тінглі (D. Tingley), Р. МакДермотт (R. McDermott), та ін.) із наголошенням на її важливості в міжнародній політиці (К. Персієнен (C. Pursiainen), Т. Форсберг (T. Forsberg), Дж. Голджаєр (J. Goldgeier), П. Тетлок (P. Tetlock), Б. Саслі (B. Sasley), та ін.), а також із детальним і новітнім поясненням ролі політичної психології у сфері міжнародних відносин (Дж. Дівія (G. Divya), та ін.). Крім того, дослідження, що беруть початок від учень Дж. Тедеші (J. Tedeschi), Е. Малагоді (E. Malagodi), та ін., присвячені вивченню політики емоцій у міжнародних емоціях (К. Густафссон (K. Gustafsson), Т. Холл (T. Hall), та ін.) тощо.

Постановка завдання. Відповідно до зазначеного, вважаємо за доцільне здійснити теоретичний аналіз основних положень психології у взаємозв'язку з міжнародними відносинами.

Виклад основного матеріалу. Психологія і теорія міжнародних відносин мають амбівалентні стосунки. З одного боку, психологію ігнорують у рамках побудови теорії міжнародних відносин, тоді як з іншого, існує велика історія психологічних підходів у цій дисципліні, а також міждисциплінарних досліджень у сфері політичної психології. Однак, виключення психології з міжнародних відносин незрозуміло з психологічної точки зору, оскільки розрізнення між психологією та раціональністю і нераціональністю психології є штучним і контремпіричним. Систематичне та природне включення психології (мотивів та емоцій) у міжнародні відносини сприяло б кращому розумінню міжнародних явищ [5; 7; 2; та ін.].

Дослідження емоцій у сфері міжнародних відносин є відносно новим, однак різноплановим яви-

щем. Незважаючи на те, що традиційна політична думка вважала, що емоції не відіграють жодної ролі в політиці, а фактично перешкоджають «раціональним» рішенням, емоції виявились корисним інструментарієм завдяки своїй здатності не лише формувати, але й формуватись соціально-політичним середовищем. Численні наукові дослідження у галузі міжнародних відносин тепер вивчають те, як емоції можуть формувати політичне сприймання поведінки, а також намагання міжнародних акторів маніпулювати, використовувати та/або розгортати емоції та емоційні прояви для політичних цілей; дещо менш уваги зосереджено на особливостях впливу політичної боротьби на спосіб породження емоцій та їхнє значення [4].

Такі елементи, як мислення чи емоції, впливають на поведінку людей і груп. Натовп, наприклад, має свої власні способи поведінки. Їх навіть можуть використовувати (або маніпулювати ними) оратори для досягнення політичних цілей. Наприклад, революції часто змінюють хід міжнародних відносин, досягаючи своєї мети через багато причин, і необхідне керівництво для згуртування мас є однією з них. Однак концепція груп є ширшою за своїм значенням, оскільки базується на принципах ідентичності. Насамперед, психологію розглядають з індивідуалістичної точки зору (наприклад, переговори, крім пропозиції платформи для зустрічі різних національних інтересів, залишаються взаємодією двох та/або більше людей, які приносять на стіл переговорів свої культурні упередження, особисті страхи тощо). Особистості лідерів також є одним із ключових елементів розуміння міжнародних відносин, адже вони не лише керують поведінкою населення, але й взаємопов'язані зі своїми народами. Крім того, важливу роль відіграє мистецтво риторики, а війну розглядають як прогресивну форму суперечки між групами. Ідентичність лежить в основі формування кожного індивіда та визначає його/її мислення чи потреби, зближує людей, створюючи групи впливу та влади, і, нарешті, передбачає міжгрупові стосунки (вивчають такі поняття, як, наприклад, «уявна легітимність») [1].

Виділяють досить складне за своєю природою явище масової психології, що пов'язане з великою кількістю проявів масового стану і поведінки людей. Масовий характер мають об'єднання громадян, рухи, політичні партії, окремі громадські, політичні акції. Дуже часто масову психологію ототожнюють з так званими «масовими настроями», що як своєрідні психічні стани, охоплюють значну кількість людей з характерними ознаками

суб'єктивних сигнальних реакцій, особливих переживань комфорту та/або дискомфорту, ступеня задоволеності та/або незадоволеності спільними соціально-політичними умовами життя, суб'єктивного оцінювання можливостей реалізації соціально-політичних запитів, прагнення до змін умов заради задоволення запитів та/або потреб тощо. Масові настрої є досить динамічними, мінливими та швидко поширюваними, а також такими, що важко піддаються безпосередньому контролю з боку свідомості, однак легко і швидко (навіть ситуативно) об'єднують людей за схожих соціально-політичних умов [1; 2; та ін.].

Все більше науковці у сфері міжнародних відносин цікавляться дослідженнями лідерів. Якщо раніше традиційна психологія у міжнародних відносинах вивчала лідерів за допомогою ідіографічного способу (у формі дослідження когнітивних карт, операційних кодів і психологічних профілів тощо), більша частина новітніх робіт про лідерів у міжнародних відносинах є більш немотетичною та менш явною (збільшення зосередження на вивченні важливості для міжнародних відносин ролі лідерів у більш загальному плані і зменшення зосередження на когнітивних властивостях) [6].

Чи ненайвиразнішою зміною у вивченні психології в міжнародній політиці за останні два десятиліття є зростання нейробіологічних та еволюційних підходів. Зокрема, вивчають зв'язок генетики поведінки та агресії, особливості взаємодії біологічної спадковості з навколишнім середовищем, щоб сформулювати теорію взаємодії та прийняття рішень [6].

Політична психологія важлива не лише для урядовців чи дипломатів, але й для політики міжнародної торгівлі та транснаціональних корпорацій. У дослідженні політики загалом, як і окремих політичних явищ зокрема, дедалі більшого значення набуває вивчення психологічних механізмів, що спонукають людей до політичної діяльності. Актуальною та об'єктивно зумовленою точкою зору є переконання у тому, що сучасна політична наука має істотно збагатитися знаннями безпосередньо про поведінку окремої людини, індивіда, що, у свою чергу, сприятиме об'єктивнішому оцінюванню політичних дій соціальних груп, класів та спільнот [2; та ін.].

Розуміння психологічних аспектів людей допомагає будувати та підтримувати позитивні стосунки з лідерами та покращувати міжнародні відносини. Фахівці сфери дипломатії можуть застосовувати отримані знання з психології на практиці, щоб краще розуміти лідерів і автори-

тетних осіб, з якими вони взаємодіють. На рівні припущення, попередні погляди та переконання політичного лідера, як і пересічного громадянина, впливають на сприйняття та інтерпретацію інформації, а отже, можуть впливати на політичні рішення. Психологічні принципи можуть допомогти дипломатам зрозуміти емоції, упередження та мотивацію політичних лідерів під час переговорів. Розуміння культурної делікатності та того, де вони вписуються в геополітичний ландшафт, може дати цінне розуміння складних питань, які формують наш світ сьогодні. Психологічне розуміння також можна застосувати до боротьби з тероризмом для аналізу того, як діє терористична організація, її мотиви, способи радикалізації терористів, а також те, яким чином вони можуть стати дерадикалізованими. Зокрема, в контексті міжнародного тероризму, налагодження діалогу між двома конфліктуючими сторонами є найпродуктивнішим способом зниження напруженості та сприяння процвітання. Цей погляд також застосовний до багатьох інших аспектів міжнародних відносин [2; та ін.].

Психологічні підходи зазвичай зображують як теорії середнього рівня, які враховують різноманітні механізми впливу на ухвалення зовнішньополітичних рішень і не конкурують безпосередньо з будь-якою великою теорією міжнародних відносин. Крім того, раціональність можна розглядати як психологічний процес, а не окремо від психології. Психологічні мікрооснови розглядають як часткові пояснення, необхідні для всіх соціальних теорій [8].

Політична психологія як досить молода міждисциплінарна наука, мабуть, не тільки збігається з дослідженнями міжнародних відносин, але часто належить до цієї сфери. З одного боку, є науковці, які займаються політичною психологією з посиленням на проблеми міжнародної спільноти, але можуть не вважати себе частиною цього наукового кола, тоді як з іншого боку, є вчені міжнародної спільноти, які застосовують психологію, навіть не використовуючи терміну «політична психологія» у своїй роботі взагалі. Це заплутане накладення досліджень може спричинити марну витрату ресурсів, оскільки вчені, які працюють у різних галузях і мають різний світогляд, свідомо й несвідомо знову винаходять те саме. Звичайно, може бути консенсус щодо базового визначення, історії та основних висновків, однак неоднозначність того, що таке політична психологія, і що вона означає для науковців, які займаються психологією, стає очевидною, якщо порівняти деякі

посібники з політичної психології, де можна знайти цілу різноманітність поглядів на цю галузь, а не як на перспективні завдання для психологів, які відносять її лише до дисципліни політології або міжнародних відносин відповідно. У зв'язку з цим варто зазначити, що відомий «The Oxford Handbook of International Relations» присвячує один із 44 розділів обґрунтуванню психологічних підходів, однак жодного разу не згадує терміну «політична психологія» [5; 7; та ін.].

Незважаючи на таку контрверсійність, можна узагальнити, що політична психологія сприяє у висвітленні важливих процесів у міжнародних відносинах, серед яких виділяють прийняття рішень, кризи, вирішення конфліктів і тероризм. Психологія може дати розуміння деяких зі способів, за якими прийняття рішень може бути не функціональним. Стратегії прийняття рішень для надання структури та забезпечення ретельнішого оцінювання цілей, ризиків та потенційних вигод, навіть під час тієї чи тієї кризи, можуть значно сприяти у зменшенні ймовірності того, що неправильний вибір може призвести до ненавмисного конфлікту [7].

Вирішення конфліктів є ключовим аспектом роботи учасників переговорів і дипломатів, які повинні усвідомлювати, що надмірна самовпевненість може ускладнити досягнення згоди. Заохочення учасників переговорів уявити, що б вони зробили, якби були на протилежному боці, може допомогти збалансувати надмірну самовпевненість таким чином, щоб полегшити пошук вирішення закорінених конфліктів. Оскільки тероризм виступає формою як старих, так і нових видів політичних дій з боку недержавних або державних організацій, психологія допомагає більше дізнатися про мотивацію та винагороду за таку поведінку, а також знайти альтернативні мирні способи вираження свого розчарування та досягнення змін без насильства [7].

Політична психологія вивчає психологічні процеси, які формують політичну поведінку, а також процеси, за допомогою яких політичні події впливають на психологічні реакції індивідів і груп. Політична психологія має надзвичайно широкий діапазон і охоплює різноманітні проблемні сфери: вплив особистості лідера на світову чи державну політику, вплив ідеології на моделі голосування населення та стереотипи, які соціальні групи дотримуються щодо інших груп тощо [9]. Розвиток міжкультурної соціальної психології проливає світло на конструктивістські аргументи щодо створення та підтримки міжнародного соціаль-

ного порядку, що ґрунтуються на припущеннях щодо прийняття рішень, які якісно відрізняються від реалістичних та інституційних підходів до вивчення особливостей світової політики [3].

У сфері міжнародних відносин дослідники традиційно звужують вивчення психології та політики до окремих осіб або невеликих груп і когнітивних психологічних процесів і підходів, щоб зрозуміти зовнішню політику та іншу поведінку в міжнародній політиці. Це звуження призвело до значного збігу між політичною психологією та теоріями зовнішньої політики; перша стала основою для багатьох моделей і підходів, які використовують у другій. Концентрація в міжнародних відносинах змінилася за останні два десятиліття, оскільки у відповідь на ширші зміни в інших дисциплінах вчені відійшли від цих переважаючих підходів, щоб також дослідити, як великі групи (національні суспільства) і некогнітивні процеси (емоційні стани) сформували ту чи ту міжнародну поведінку. Одним із визначних елементів галузі, який не дуже змінився, є наголос на спробі зрозуміти, як психологічні обмеження та психічні процеси породжують «погані» рішення окремими особами та невеликими групами, і яким чином ці недоліки можна уникнути або подолати, щоб приймати «хороші» або оптимальні рішення. Дослідники емоцій почали розглядати цей елемент, вивчаючи якість результатів у зв'язку з цілями, які поставили ті, хто приймає рішення. Сфера також стає все більш багатодисциплінарною. Окрім психології та політології, дослідники все більше звертаються до біології, нейронауки та культурології [9; 10; та ін.].

Виділяють також два основні напрямки дослідження психології: вивчення емоцій та мотивів. Особливий інтерес при залученні до психології викликають емоції, адже вони завжди підтверджуються в будь-якому психологічному аналізі [2]. Можна виділити дослідження про пристрасть, конструктивізм і емоції, емоції та світову політику тощо, у яких емоції виступають природною частиною політичних рішень і дій, а не відхиленням від раціональності [5]. Мотиви, які насправді психологічно передують емоціям, також отримали певну наукову увагу. Такі дві концепції, як визнання та повага, виступають мотиваційними чинниками політичної поведінки держав і на рівні державних діячів відбувається свідоме намагання запропонувати альтернативні пояснення перспектив міжнародної арени як неореалістичної системи самопомогі, керованої жагою влади та потребою безпеки. Під повагою розуміють

прагнення політичних акторів до належного розгляду їхніх фізичної присутності, соціальної важливості, ідей та цінностей, фізичних потреб та інтересів, досягнень, зусиль, якостей та чеснот, а також прав. У той час, як потреба у визнанні є біологічно притаманною для принципової стабілізації небезпечних державних ідентичностей, повага є ключовою для стабільніших ідентичностей і може викликати відмову від співпраці та зухвалі політичні дії [5].

Висновки. Отже, актуальність та адекватність психології у застосунку до вивчення сфери між-

народних відносин є беззаперечною. Незважаючи на контрверсійність підходів та напрямків вивчення, політична психологія має сприятливий вплив на дослідження важливих процесів у міжнародних відносинах (прийняття рішень, кризи, конфлікти і тероризм). Важливого значення набуває вивчення особистості лідерів, а також дослідження ролі емоцій та мотивів у міжнародних відносинах. Перспективними напрямками наукових пошуків є, зокрема, концептуалізація емоцій як форм дії, що можуть спричинити політичні зміни на міжнародній арені.

Список літератури:

1. Bertolino R. Why psychology is a key factor of international relations. *Exploring the Central Role of Psychology in International Relations*, 2022. Retrieved from: <https://www.institut-ega.org/l/editorial-why-psychology-is-a-key-factor-of-international-relations/>
2. Divya G. Explained: Political psychology in international relations. 2023. Retrieved from: <https://www.indiatimes.com/explainers/news/explained-political-psychology-in-international-relations-605778.html>
3. Goldgeier J. M., Tetlock P. E. Psychology and international relations theory. *Annual Review of Political Science*, 2001. Vol. 4. P. 67–92. DOI: 10.1146/annurev.polisci.4.1.67
4. Gustafsson K., Hall T. H. The politics of emotions in international relations: Who gets to feel what, whose emotions matter, and the “history problem” in Sino-Japanese relations. *International Studies Quarterly*, 2021. Vol. 65. No. 4. P. 973–984. <https://doi.org/10.1093/isq/sqab071>
5. Hermann I. Psychology, political psychology and international relations – What are we talking about? *Politikon IAPSS Journal of Political Science*, 2012. Vol. 18. P. 56–65. DOI:10.22151/politikon.18.5
6. Kertzer J. D., Tingley D. Political psychology in international relations: Beyond the paradigms. *Annual Review of Political Science*, 2018. Vol. 21. P. 319–339. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041916-020042>
7. McDermott R. Political psychology in international relations. The University of Michigan Press, 2007. 310 p.
8. Pursiainen C., Forsberg T. Why does psychology matter in international relations? In book: *The Psychology of Foreign Policy*, 2021. P.1–46. DOI:10.1007/978-3-030-79887-1_1
9. Sasley B. E. Political psychology. 2016. DOI: 10.1093/obo/9780199743292-0150
10. Tedeschi J. T., Malagodi E. F. Psychology and international relations. *American Behavioral Scientist*, 1964. Vol. 8. No. 2. P. 10–13. <https://doi.org/10.1177/000276426400800204>

Avhustiuk M.M. PSYCHOLOGY AND INTERNATIONAL RELATIONS: A BRIEF OUTLINE OF THE MAIN ASPECTS OF THE RELATIONSHIP

The paper analyzes scientific and psychological approaches to the characterization of the main aspects of the relationship between psychology and international relations. In particular, we singled out the key postulates of the interpretation of political psychology, analyzed the main connections between psychology and international relations with emphasis on their ambivalence, analyzed the role of emotions in the socio-political environment. According to numerous academic studies in the field of international relations, there is currently an examination of how emotions can shape political perceptions of behaviour, as well as the efforts of international actors to manipulate, use, and/or deploy emotions and emotional manifestations for political purposes; somewhat less attention has been focused on the specifics of the impact of political struggle on the way emotions are generated and their meaning.

The need to study theoretical and methodological approaches to the study of the main aspects of the relationship between psychology and international relations is due to the influence of the ambiguity of this relationship in psychological and political sciences. Accordingly, it is important to take into account the relevance and adequacy of the role of psychology in the application to the study of the field of international relations. Despite the controversy of the approaches and areas of study, political psychology has a favorable influence on the study of important processes in international relations

(decision-making, crises, conflicts and terrorism). The study of the personality of leaders, as well as the study of the role of emotions and motives in international relations, becomes immensely important. Psychological principles can help diplomats understand the emotions, biases, and motivations of political leaders during negotiations. Psychological understanding can also be applied to counterterrorism to analyze how a terrorist organization operates, its motives, how terrorists are radicalized, and how they can be deradicalized.

We see the prospect of further research, in particular, in the study of the peculiarities of the conceptualization of emotions as forms of action that can cause political changes in the international arena.

Key words: *political psychology; international relations; emotions; mass psychology; psychological processes.*